

Олександр Філюк

студент гр. ФПФм-21

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Реалізація соціальної політики держави передбачає дії органів публічної влади у двох ключових напрямках: перший напрямок передбачає зусилля щодо забезпечення матеріальної складової добробуту людини через вплив на процеси формування доходів населення; другий напрямок соціальної політики полягає в організації належного постачання суспільних благ, які визначають якість життя людини. Відповідно до такої наукової позиції, ключові напрями реформування вітчизняної практики бюджетного забезпечення соціальної політики держави мають передбачати вирішення проблемних питань у цих її складових. Головні завдання, які мають поставати перед урядом у цьому контексті такі: приведення базових соціальних стандартів доходу до об'єктивних розмірів, що впливатиме на параметри оплати праці не тільки у бюджетній сфері, а й загалом в економіці; модернізація системи соціальних трансфертів відповідно до новітніх соціально-економічних і безпекових реалій; введення багатоканальної моделі фінансування послуг соціальної сфери із посиленням кореспонденції між обсягами видатків та результатами діяльності установ [2].

Акцентуючи увагу на перспективах вдосконалення інструментарію участі бюджету у формуванні доходів населення, вони найперше мають передбачати об'єктивізацію соціальних стандартів доходу. В умовах ринку основну роль у формуванні доходів населення відіграє приватний сектор, на який держава має доволі обмежені можливості впливу у питанні параметрів оплати праці. Зокрема, ці можливості передбачають контроль за тіньовою зайнятістю та дотриманням вимог законодавства щодо мінімальних стандартів оплати праці. Уряд може також впливати на сукупний фонд оплати праці в економіці через підвищення рівня оплати праці у бюджетній сфері чи збільшення зайнятості у ній, проте такі дії сумнівні з точки зору негативного впливу на інфляційні процеси чи дефіцит бюджетних ресурсів. В сучасних безпекових реаліях такі заходи практично не здійсненні. Зважаючи на ці аргументи, реальні перспективи впливу на процеси формування доходів населення полягають у проведенні державою раціональної політики щодо встановлення соціальних стандартів доходу, а також розвиток системи соціальних трансфертів [1].

Показник прожиткового мінімуму є одним із головних індикаторів, які використовують у соціальній політиці для розрахунку соціальних трансфертів та визначення параметрів оплати праці. Зокрема, від розміру базового стандарту доходу залежать розміри соціальних виплат для малозабезпечених осіб, розмір мінімальної пенсійної виплати, посадові оклади працівникам бюджетної сфери та

інші показники, які визначають не тільки обсяги бюджетних видатків, але й мають вагомий вплив на параметри доходів населення. Затвердження розміру прожиткового мінімуму в Україні є одним із ключових моментів бюджетного процесу, адже від цього залежать параметри видаткової частини бюджету. При цьому, за оцінками експертів, розміри базового соціального стандарту сильно занижені в порівнянні з їх об'єктивним значенням, ступінь невідповідності сягає 2,2-2,6 рази [4; 5]. Водночас, навіть такі параметри прожиткового мінімуму не можуть бути забезпечені наявними ресурсами бюджетної системи, через що при наданні соціальних трансфертів в Україні використовують додатковий соціальний стандарт – «рівень забезпечення прожиткового мінімуму», який розраховують на основі оцінювання можливостей бюджетної системи щодо покриття потреби у коштах на фінансування соціальних виплат. Отож, показник прожиткового мінімуму у вітчизняній бюджетній практиці не має об'єктивного економічного змісту, він залишається тільки розрахунковим показником, який використовують при плануванні розмірів окремих видів соціальних виплат та прогнозуванні видатків на соціальне забезпечення.

Зважаючи на таку ситуацію, приведення прожиткового мінімуму до його раціональних параметрів є першим необхідним кроком щодо вдосконалення соціальної політики у сфері формування доходів населення. Економічна наука напрацювала значний перелік підходів до встановлення базового соціального стандарту, однак враховуючи вітчизняні реалії найбільш прийнятним для нашої країни було б впровадження комбінованого методу визначення прожиткового мінімуму, у якому поєднуються ознаки прямого рахунку і пропорційного методу визначення параметрів витрат. Зокрема, прямий рахунок доцільно застосовувати при обґрунтуванні необхідних обсягів витрат на харчування, які відповідно до міжнародних норм мають становити не більше 50% від розміру прожиткового мінімуму. Отож, прожитковий мінімум може бути встановлений у подвійному розмірі необхідних витрат на харчування. Завдяки цьому можна буде усунути вагомий недолік чинної методики розрахунку прожиткового мінімуму, коли є ризик вибіркового врахування певних видів витрат при його визначенні. Надалі варто розглянути можливість переходу до сімейного розміру прожиткового мінімуму, оскільки частина витрат життєдіяльності (квартирна плата, вивезення сміття та інші) має фіксований розмір і в подушному розрахунку може суттєво відрізнитися (в залежності від кількості осіб у домогосподарстві). Такий підхід до встановлення прожиткового мінімуму представлений в окремих країнах ЄС, зокрема у Латвії, Литві та ін.

Важливим соціальним стандартом, який впливає на параметри оплати праці в бюджетній сфері та загалом в економіці є мінімальна заробітна плата. На сьогодні її розмір відповідає значенню фактичного прожиткового мінімуму, який розрахований представниками профспілок та незалежними експертами. Однак, прирівнювання розміру мінімальної зарплати до прожиткового мінімуму, на наш погляд, нерациональне, адже знижує мотивацію до праці. Крім цього, зарплата є джерелом коштів для життя не тільки для працюючої людини, але для членів її сім'ї, тому розміри мінімального стандарту оплати праці не можуть відповідати

прожитковому мінімуму для працездатних. Вони повинні перевищувати його з урахуванням коефіцієнта сімейного навантаження, який у довоєнний період становив близько 1,2-1,4. Як альтернативу, доцільно розглянути можливість використання індексу Кейтса для встановлення мінімальної зарплати, згідно якого вона має складати 70-75% від середнього рівня оплати праці в економіці [3, с. 179]. За орієнтовними розрахунками, на сьогодні середня зарплата в нашій країні складає близько 18 тис грн/міс., тому обґрунтований розмір мінімальної зарплати має становити близько 8,5-9,0 тис грн.

Окремим питанням вдосконалення соціальної політики при формуванні доходів населення є посилення адресності соціальних трансфертів. У довоєнний період високі показники «інклюзивної помилки» (коли право на виплати мають особи, хто реально не потребує державної підтримки), а також надміру широкий перелік соціальних виплат визначали серед головних негативних ознак системи соціальних трансфертів. Як засвідчує вітчизняна практика, європейські методи адресування соціальних виплат через перевірку доходів та рівня життя людини в Україні недостатньо дієві, що пояснюється як високим рівнем корупції, так і специфікою вітчизняного соціального законодавства. В період війни можливим ефективним способом посилення адресності соціальних виплат для безробітних чи малозабезпечених може стати їхня участь у громадських роботах чи роботах з подолання наслідків масованих ракетних атак чи бойових дій. В наукових колах предметно обговорюють перспективи формування «армії відновлення» для того, щоб забезпечувати системну відбудову зруйнованих воєнними діями регіонів. Застосування такого критерію при призначенні соціальних виплат безробітним чи по малозабезпеченості стало би дієвим бар'єром для обмеження участі у цих програмах тих осіб, які реально не потребують державної підтримки.

Список використаних джерел:

1. Горин В. Концептуальні засади фінансового забезпечення соціальних гарантій. *Світ фінансів*. 2009. № 3 (20). С. 97-106.
2. Горин В. Соціальні гарантії в системі соціальної безпеки держави: теоретико-методологічний аспект. *Світ фінансів*. 2013. Випуск 2. С. 69-80.
3. Новосільська Т. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 3 (50). Ч. 2. С. 175-181.
4. Прожитковий мінімум у цінах січня 2022 року. *ibuhgalter.net*. URL: <https://ibuhgalter.net/news/16789>
5. Реальний прожитковий мінімум в Україні доходить до 6500 гривень – Жолнович. *Економічна правда*. 04.08.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/4/690005/>